

Háy János

Így tudtam meg, mi az, hogy zene

Nem tudom, mi az, hogy zene.

Templomban vagyok minden vasárnap. Nem járok oviba, a szüleim nem íratnak be. Nem hallottam óvónéniket aranyos gyerekdalokat énekelni. Csiga-biga gyereki, ég a házad ideki. Mi az a dideki? Ezt kérdeztem volna, ha jártam volna oviba. A templomban hallottam először azt, amit később zenének lehetett nevezni. A zenének van helye, és az a hely meghatározza, hogy mi a zene. Egy orgona szól, a kántor előénekel, kellemes hangja volt. A kántor felvezetése után rázendítettek a parasztok. A hang vérfagyasztó volt, mintha verseny zajlana, hogy ki a hangosabb, hogy a többiek meg tudják különböztetni, ez a Gyetvaj Józsi bácsi hangja, ez meg a Kaczor Lacié, az a Szabó Mari nénié. Istenről énekeltek, de inkább hasonlított olyanra, mintha az ördögről énekelnének vagy az ördögnek. Olyan volt, mint később az angol számok, hogy nem lehetett érteni a szövegét. Később gondoltam, mikor otthon gondolkodtam, hogy ez azért ilyen, mert ezzel el tudják űzni az ördögöt, akit én egy varacskos, szőrös, undorító lénynek tartottam, legjobban a lótetűre hasonlított, hogy legalább a templomot kerülje el, mert ebbe az akusztikus térbe még egy ördög sem mert volna belépni.

Én is féltem.

Lakodalom volt.

Valamelyik unokatestvérem vagy a szüleim unokatestvére, nem tudtam, ki kicsoda a sógorbácsik és komaasszonyok rengetegében. És amikor beköszöntött az este, belevágott a zenekar a húrokba, persze képletesen, mert húros hangszer nem volt. Rettenetesen hangos hangszerekkel és elviselhetetlen hangszínű hangszerekkel, különösen a klarinét volt fülsértő, és persze a tangóharmonika, ami amúgy nem volt olyan hangos, csak idegesítő. Alighogy megjött a zene, hirtelen kötelezőnek érezte a násznép, különösen a férfiak, hogy egy hangerővetéledőbe fogjon, és elkezdje hangosan üvölni, hogy jaj, cica, meg hogy hej, rigó, rigó, meg hogy felmegy a legény a fára, a meggyfa tetejére, lerázza a meggyet, te meg, babám, szedjed a rózsás kötényedbe. Hamarosan jött a vonatozás, amikor egymás derekát fogva, csigavonalban támolyogtak mindahányan, és a megy a gőzös, megy a gőzöst ordították bele ebbe a boldog estébe.

A nép nem ragaszkodott a tudósok által népdalnak nevezett dalokhoz. A lényeg, hogy jól szóljon, meg el lehessen énekelni, meg ha lehet, legyenek benne fura utalások, hogy kombiné, kombiné, csipkés kombiné. Ezeket jól nevettek a férfiak, és olyan arcot vágtak, mint egy festményen (már nem emlékszem, melyiken, de láttam) a zsidók, mikor azt kiabálták, hogy feszítsd meg. Aztán kacsintottak, némelykor nem épp a feleségükre, de ezt a feleségek tudomásul vették, és beseperték a rájuk kacsintó idegen férfiak kacsintását. Legyen a Horvát kertben Rudi, ígérem nem lesz rajtam, meg magán sem lesz, hogy szabadon lóghasson a nyakkendője.

A legijesztőbb az volt, hogy anyám sem szólt apámnak, hogy ne zárkózzon fel a vonyítók körébe. Szerettem volna, ha a mi családunk ebből kimarad. De nem, sőt ő is nevetett rajta. Itt kapcsolódott nekem a félelmetes hang egy félelmetes arckifejezéssel össze, amit feltehetőleg az igen hatásos novabor és a házi főzésű vegyesgyümölcs pálinka írt a férfiak arcára. A zene az a dolog, ami megelőzi a férfiak teljes lerészegedését, amikor már beszélni, sőt menni sem tudnak, csak olyan latyakos szavakkal keresik a dal következő sorát, valamint a biztonságos támaszt, hogy ne dőljenek el. Ilyenkor voltak azok a mondatok, hogy azt mondtad? Nem azt mondtam. De azt mondtad, hallottam bazmeg! És jöttek az ütések.

Még mindig nem jártam oviba, még mindig nem hallottam aranyos gyerekdalokat. Anyám bekapcsolta a Szabad Európa rádiót, ahol kívánságműsor volt. A tengerentúlról küldtek elmenekült honfitársaink dalokat az otthonmaradottaknak. Az anyám néha könnyezett, annyira sok érzés volt a dalokban, hogy szeressük egymást gyerekek, minden percért kár, és akkor arra gondolt, hogy hogyan lehet azokat szeretni, akiket már soha nem lát a rokonuk, az anyukájuk és az apukájuk, a testvérük. És hogy hiába gazdagok, mégiscsak földönfutók, s hogy persze így legalább nem végezték ki őket.

A Szabad Európán olyan dalok mentek, amelyek olyan finoman voltak elénekelve, olyan puha hangon. Nem olyan arccal, mint ahogyan a parasztok énekeltek, hanem olyan púderossal, amelyet a lemezborítókön láttam, ha láttam volna lemezborítót, de nem láttam, csak újságokat, ahol voltak ilyen énekesek. És akkor apám elhatározta, hogy nem marad le a korról, mert a korról lemaradni az nagyon korszerűtlen dolog. Vesz egy tévét. Tévét? A rokonok röhögtek, hogy milyen hülye ember, nem is lehet rajta semmi látni, tiszta morzsa lesz, mert csak Pesten látni, ahol közel van a stúdió. De apámat nem lehetett lebeszélni arról, hogy korszerű legyen. Megvette. 66 van.

Én hat éves vagyok.

És lett a tévében műsor, és valóban morzsás volt, de a morzsás műsor is jobb, mint a semmilyen. Akkor volt ott, hogy táncdalfesztivál, hogy szép lányok és fiúk énekelnek. Azt hiszem, akkor még volt olyan, hogy Németh Lehel, és volt már olyan, hogy Koós János, akkor még volt olyan, hogy Toldy Mária, és volt olyan, hogy Zalatnay Cini és Kovács Kati. És ezzel azt akartam jelezni, hogy voltak a régiek és voltak az újak. Sokszor az újak is szar dalokat énekeltek, amiket régi zeneszerzők és szövegírók írtak, viszont jól néztek ki, ez vitán felül állt.

Na, akkor ebben a régi és féligújba és újba robban bele a zenekar, ahol egy anyám szerint nem szép, de szerintem marha jól kinéző szemüveges fickó és a haverjai egyszer csak azt üvöltik a mikrofonba, tényleg üvöltik, de ott üvölteni a sajms hangok özönében egészen más volt, mint a templomban vagy a lakodalomban. Azt üvöltötték, hogy csak még fáj, fáj, fáj, fáj, csak még fáj, fáj, fáj, fáj minden csók.

Mi volt ez?

A szüleim fanyalogtak, fú de jó, hogy vége lett és hogy néznek ki, tényleg, mint a bűnözők. Biztos azok is, kontrázott a nagymama, mert nem csak a kinézet, hanem még a gátlástalanság, ahogyan üvöltöznek. Itt neki semmi nem kötötte össze a hallottakat a templomi vonyítással, mert az a templomban volt, meg a lakodalmi óbégatással sem, mert az meg a lakodalomban volt. De a tévében így kinézni és így énekelni, az tényleg egy szégyen.

Nem szóltam semmit, csak éreztem, hogy ezen a dalon megperdül számomra a világ, helyesebben megteremtődik az a része is. Feltáru, amiről addig nem is tudtam, hogy van. Holott fogalmam sem volt arról, mi az, hogy fáj, mi az, hogy el vagy hagyva, mi az, hogy csók. Ez a dal volt a szabadság, a kiszabadulás onnan, ahol élek, ez a dal volt az iránymutatás, hogy lehet másképpen, s hogy az a másképpen nem más, mint a radikális szembenállás azzal, ami van.

Kiss Tibor Noé

A káosz féktelen szabadsága

A ZENE NYUGATRÓL JÖN

Apám szerint a miénk volt a legjobb videómagnó a lakótelepen. Elegáns fekete doboz, digitális kijelzővel, apró gombokkal. Panasonic, japán minőség, minimalista dizájn, tekerőtárcsa, PAL, SECAM. Egy nyugatnémet magazin tesztjén negyedik helyen végzett az 1986-ban piacra dobott videólejátszók között. Az újságot a dohányzóasztal polcán tartottuk, apám büszkén mutogatta minden vendégnek. A használati utasításból [Bedienungsanleitung] egy szót sem értett senki a családból, hónapokig tartott, mire rájöttünk, hogyan lehet beállítani rajta az időzített felvétel módot. Ceruzával írtuk fel a kazettákra a filmcímeket. Kitértük a biztonsági reteszt, aztán polimerszalagot ragasztottunk a helyére, ha le akartuk róla törölni a felvételeket.

A videómagnót Svájcban vettük, amikor 1987-ben meglátogattuk a rokonainkat. A sárga Wartburggal minden parkolóban megálltunk, hogy hűtsük a motort, a nyugatnémet nyugdíjasok elnéző mosollyal bámultak ránk a Volkswagenekből. Apám egy idő után nem bírta a nyomást, és letértünk az autópályáról a kisebb forgalmú, lassabb autótutakra. Tuttlingen, Donaueschingen, Titisee, egymást követték az olyan települések, amelyekről azelőtt soha nem hallottunk. A rokonaink 1981-ben disszidáltak az országból. A nagynéném a jugoszláv–osztrák határon szökött át, miközben nagybátyám a szurkolói géppel kiutazott a Svájc–Magyarország vb-selejtezőre [2:2, 1981. április 28., Luzern, Allmend stadion, gólszerzők: Sulser [2], ill. Bálint, Müller], majd a meccs után meglépett a csoporttól, a család később Bazelban egyesült. Mi nehezebben jutottunk el hozzájuk a német mellékutakról. Miután harmadszor is eltévedtünk, apám követni kezdett egy svájci rendszámú autót, ami végül elvezetett bennünket a határállomáshoz. A barátságtalan svájci határőrök darabokra szedték a Wartburgot, de anyám könyörgése meghallgatásra talált, a nagynénémnek ajándékba vitt Neoton Família-lemezek túléltek az utazást.

A Wartburgban Kitt géphangja szólt hozzánk, az erdőben láthatatlan ragadozók voltunk, a bőrünk alatt áthatolhatatlan páncél. Utáltuk a vietkongokat és a politikusokat, Sylvester Stallone szikrázó szemei voltak. Az újra és újra átmásolt kazettákon egyre homályosabb lett a kép, a hangfoszlányokból alig értettünk valamit. Rongyosra néztük a kedvenc filmjeinket, a végén már az alámondásos filmekre is ráfanyalodtunk. „Fogd be a pofádat, vagy be akarsz feküdni abba a koporsóba, amit húzol?” [Django, 1966]. A legnagyobb hatással mégis az a videókazetta volt ránk, amelynek a címkéjén